

SZENT PÁL APOSTOL

A történészek Kr. u. 7. és Kr. u. 10. közé teszik Szent Pál születésének évét. Ebből a meggondolásból kiindulva hirdette meg a pápa Szent Pál jubileumi évét, mint a születése után kétezrediket, amely Szent Péter és Pál ünnepéhez kapcsolódva 2008. június 28-tól 2009. június 29-ig tartott. Ez adja aktualitását annak, hogy ebben az előadásban most Pál apostol személyét és életútját vesszük górcső alá. Először egy kicsit visszamegyünk a történelemben, hogy témánkat térben-időben el tudjuk helyezni. A babiloni fogásból való hazatérés után nem nyerték többé vissza a zsidók régi dicsőségüket és igazi önállóságukat. A körülöttük létező nagyhatalmak játéklabdájává lettek. A Kr. e. 2. század közepén az ún. Makkabeus szabadságharcban felszabadultak ugyan a szírek elnyomása alól. De ez a szabadság is csak néhány évtizedig tartott. A római birodalom expanziója Kr. e. 63-ban elérte Zsidóországot, és ez végleg megszűnt önálló állam lenni. Részévé lett a birodalomnak, lakói a birodalom alattvalói lettek. Ennek következtében hazájuk kitágult: az „ország”, amelyikben laktak, immár nem az a tenyérnyi Kánaán, hanem az egész birodalom. Ezen belül, mint egyetlen országon belül jöttek-mentek, sokan az őshazától távol települtek le, sőt voltak olyanok is, akik római állampolgárságot szereztek. Utóbbiak közé tartozott Pál apostol édesapja, akit a történelem vihara a dél-kisázsiai Tarszus városába, Kilikia tartomány fővárosába sodort. Semmit nem tudunk róla, azt sem, hogy hogyan szerezte meg az állampolgárságot, csak annyit tudunk, hogy Benjámin törzséből származott, és farizeus volt. A római állampolgárság pedig később többször is nagyon jól jött a fiának.

Hogy fia valóban a bevezetőben említett időpont tájékán születhetett, azt valószínűsítik annak az eseménynek a körülményei, amely esemény kapcsán az Apostolok Cselekedeteinek könyvében színre lép, de ezekre majd a maga helyén fogok kitérni. Az akkori idők szokása szerint két nevet adtak neki. Egyik a körülmetélés alkalmával adott szakrális zsidó név: az ugyancsak Benjámin törzséből való első izraelita királynak a neve, Saul. Ez a héber szó magyarra fordítva kb. azt jelenti, hogy „kiesett”. Görög, ill. latin nyelven az ezekben a nyelvekben használatos hímnemű végződéssel „□□□□□ς”, ill. „Saulus” formában került be a szentírásba. A másik neve a világi életben használandó római név lett, amely latin formájú zsidó nevével csak egyetlen betűben különbözik: Paulus. Ennek a szónak a gyökere valószínűleg a „parvus” és a „pusillus” latin szavakban keresendő: mindkettő azt jelenti, hogy „kicsi”. Magyarított „Pál” formájában már nem lehet ráismerni a Saul névvel való hasonlóságra.

Írásaiból heves természetű, lobbanékony, öntudatos, ellentmondást nem tűrő, szigorú, sőt kissé rátarti, ugyanakkor világosan látó, éles elméjű, az Istent rajongásig szerető egyéniség képe rajzolódik ki. Leveleiben szereti az egymásba ágyazott mellékmondatoktól hemzsegő, véget nem érő körmondatokat és a hosszúságú felsorolásokat. Az ószövetségi szentírást néha eléggé önkényesen értelmezi. Olykor gunyoros, ironikus megjegyzéseket is megenged magának. Úgy tűnik, hogy alacsony termetű volt, és talán valami testi hibája is lehetett. Talán beszédhibája is volt. Az első korintusi levél azt sejteti, hogy nem volt a szép szónak mestere. Sohasem nősült meg, sőt mintha kissé lenézte volna a női nemet.

Fiatalkoráról csak annyit tudunk, amennyit későbbi megnyilatkozásaiból kikövetkeztethetünk. Családjában szigorúan tartották a hagyományokat, őt magát is a Törvény szigorú megtartására nevelték. Kitanították a sátorszövés mesterségére, hogy kenyérkereseti lehetőség legyen a kezében, de bizonyára korán felismerték éles esztét, és ezért úgy gondolták, hogy alkalmas lesz rabbinak. Rabbi-iskolák a jeruzsálemi templomban működtek, azért – úgy tűnik, hogy kb. 15 éves korában – Jeruzsálemba küldték őt.

Hol volt Jeruzsálemben ez az iskola, és ki volt a mestere Saulnak?

A templom külső udvarát oszlopcsarnok vette körül, ahol bőségesen volt hely a híres vezető rabbik számára, hogy a csarnok egy-egy pontján letelepedjenek, és ott megnyissák a maguk iskoláját: tanítványokat gyűjtsenek maguk köré, és átadják nekik a maguk tudományát.

Ami pedig a mesterét illeti, hadd tegyek ezzel kapcsolatban egy kis kitérőt! Az Apostolok Cselekedeteinek elbeszéléséből tudjuk, hogy az apostolok nem sokkal a Szentlélek pünkösdi kiáradása után már összetűzésbe kerültek a hatóságokkal. Először csak kettőjüket (Pétert és Jánost) állították a főtanács bírósága elé, de rövidesen mind a tizenkettőt, és ez utóbbi alkalommal hajszálon múlt, hogy nem mondták ki valamennyiükre a halálos ítéletet. A hajszál a tanácsnak egyik bölcs tagja volt, aki logikus érveléssel meggyőzte társait, hogy ezzel a kivégzéssel nem érnék el a céljukat. Ezt a bölcs tanácstagot Gamálielnek hívták, akinek magának is volt ott az oszlopok között rabbi-iskolája. Nos, a fiatal Saul jeruzsálemi tartózkodása idején az ő „lábainál” tanult.

Hogy hány évig tartott ez az iskola, azt nem tudhatjuk, de az valószínű, hogy befejeztével visszatért szülővárosába. Mindez a 20-as évek első felében történhetett, amikor Jézus még Názáretben élt, ezért nem találkozhattak egymással. Mire újból Jeruzsálembé jött, addigra már Jézus meghalt, de élt tovább követőinek közösségében, amely közösség addigra annyira megerősödött, hogy szükségképpen szemet szúrt a fiatal rabbinak. Úgy érezte, hogy halomra döntik mindazt, amit ő szentnek tart, és ezért kötelessége föllépni ellenük. Meg is tette, teljes szenvedélyességével. Ahogyan később maga fogalmazza: „halálosan gyűlöltem” őket. Vagy másutt: „Könyörtelenül üldöztem Isten Egyházát és pusztulására törtem”. Mindebben a legőszintébb szándék, az Isten és a Törvény iránti rajongás mozgatta őt.

Jelentős fordulatnak tekinthetjük az ősegyház életében a hét diakónus megválasztását és fölszentelését. A közösség buzgósága újabb lendületet kapott általuk, és ez természetesen az ellenfelek aktivitását is serkentette. Ennek lett következménye az István elleni heves támadás, amely az ő megclincelésével végződött. Isten, Isten temploma és a Törvény elleni káromlásnak minősítették szavait, aminek a büntetése a Törvény szerint a megkövezés. Az ítéletet a tanúknak kellett végrehajtaniuk, akik a káromkodást hallották.

Itt lép színre a szentírásban első ízben Saul, aki nyilván szintén a tanúk között volt. Mégsem dobálhatta saját kezével a köveket, meg kellett elégednie azzal, hogy őrizze a kövezéshez nekivetőközöknek a ruháit. Ez a körülmény arra enged következtetni, hogy ekkor még nem érte el a törvények szerinti felnőtt életkort, ami a zsidóknál a 30. életév volt. És mivel István vértanúsága nagy valószínűséggel 36-ban következett be, ebből kiszámítható, hogy az akkor a fentiek szerint még 30 évnél fiatalabb Saulnak később kellett születnie, mint a Kr. u. 6. esztendő. Abból viszont, hogy a történet folytatásának tanúsága szerint nagyon hamarosan nagyon is aktív feladatokat bízta rá, az következik, hogy nemsokára elérte a 30. évét, és így következtethető ki születésének valószínű esztendeje.

Imént említett aktivitása saját későbbi bevallása szerint abban állt, hogy „férfiakat és asszonyokat kötöttem meg és vetettem börtönbe”. Buzgósága azonban nem állt meg Jeruzsálem, sőt még Kánaán határainál sem.

Jellemző az ősegyház vitalitására, hogy nem egészen egy évtizeddel Jézus halála és az egyház pünkösdi megszületése után már a szomszéd országnak, Szíriának távoli fővárosában, Damaszkuszban is olyan virágzó közösség élt, hogy híre eljutott Jeruzsálembé. Felfigyeltek rá azok is, akik az egyház kiirtását tűzték ki célul, köztük Saul. Úgy gondolta, hogy tevékenysége akkor lesz teljes, ha ott is végbeviszi, amit itt Jeruzsálemben művel.

A szórványban élő zsidók mindenütt zárt közösséget alkottak. E közösségek vezetői szoros kapcsolatot tartottak az ősi központtal, Jeruzsálemmel, az ott székelő főtanáccsal és ennek vezetőjével, a főpappal. Ezért kért Saul a főpaptól ajánlólevelet, amellyel a damaszkuszi zsidó közösség vezetői előtt igazolhatja

majd magát. Hiszen akik ellen föl akart lépni, azok valamennyien a zsidó közösséghez tartoztak, mivel akkor az egyház tagjai még csak a zsidók közül kerültek ki.

Hosszú volt az út Damaszkuszig. A farizeusok nem tartoztak a gazdagok közé, biztos, hogy lóra nem tellett nekik: a közfelfogással ellentétben bizony gyalog kellett ezt a hosszú utat megtennie. Bőségesen volt ideje az út folyamán gondolkoznia. Nyilván megpróbálta összerakni a tudatában azokat a foszlányokat, amelyek a jézusi tanítással kapcsolatban eljutottak hozzá. Valószínűnek tartom, hogy éles elméjében a hosszú út során átrendeződtek a fogalmak, talán el is bizonytalanodott jelen hozzáállásának helyes voltát illetően, és így érte őt Damaszkusz kapui előtt a jézusi szó, amely rátette a pecsétet erre a gondolatsorra.

Kísérőinek az eredeti terv szerint az lett volna a dolguk, hogy segítsenek összefogdosni és bilincsbe verni a Jézus-követőket. E helyett most az a feladat várt rájuk, hogy megvakult vezetőjüket kézen fogják, bekísérik a városba, és szállást szerezzenek neki. Ezt a feladatot végre is hajtották, aztán bizonyára szélnek eresztette őket Saul. Feltehetően visszafordultak, és vitték a hírt Jeruzsálembe.

Saul damaszkuszi szállásadójának csak a nevét és a címét ismerjük: Júdásnak hívták, és az Egyenes utcában lakott. Az ő házában töltött el három napot étlen-szomjan, imádságban és teljes sötétségben, hogy utána kívül-belül világosság köszöntsön rá.

Jézus és a Saul megkeresztelésére felszólított Ananiás közti beszélgetésből kiderül, hogy Saul megelőzte a híre. A hívők bizonyára magától értetődő szorongással, de Isten segítségével bízva várták őt, és készültek a vértanúságra. De biztosan voltak a városban élő zsidók között bőségesen Saulnak elvarátái is, akik kezüket dörzsölve készültek arra, hogy fölvirradjon az ő napjuk. Szomjas lélekkel várták a szombatot, amikor majd meghallhatják a zsinagógában a Jeruzsálemből érkezett küldöttnek a buzdítását, hogyan fogjanak hozzá az ő vezetésével a Jézus-tanítványok összefogdosásához. Elképzelhető ezek után a megdöbbenésük, amit a Jézusról prédikáló Saul váltott ki belőlük.

Hosszabb időbe telt, míg fölocsúdtak. Mivel hétről-hétre a Messiás-Jézusról szóló tanítást hallották tőle, természetes, hogy árulóként kezelték, és vesztére törtek. Tervüknek megnyerték a hatóságokat, sőt a szír király Damaszkuszban székelő helytartóját is, és segítségükkel elzárták Saul menekülésének útját: őrizték a város kapuit. Éjnek idején kosárban bocsátották őt le a hívők a városfalon: így menekült meg, így ért véget damaszkuszi küldetése.

A galata-levélből tudjuk, hogy Arábia felé vette az útját. Itteni tartózkodásáról azonban semmi biztosat nem tudunk, még a pontosabb helyét sem ezen az óriási területen. Csak sejtjük, hogy remeteként magányban élt, és rendszerezte önmagában mindazt, ami a jézusi tanításból eljutott hozzá. Nincs kizárva, hogy kapott közvetlen kinyilatkoztatásokat is, hiszen nehéz elképzelni, hogy az addig szerzett – bizonyára meglehetősen hiányos – információi alapján összeállt volna benne az a hatalmas tudásanyag, amit a későbbiekben szóban és írásban továbbadott. Talán erre az időre esik az az elragadtatása „a harmadik éjig”, amiről a 2. korintusi levél 12. fejezetében számol be.

Ezek azonban mind csak feltételezések. Biztosan még azt se tudjuk, hogy mennyi ideig tartózkodott itt. A köztudatban úgy él, hogy három évig, de igazából a galata-levélnak az adata, amire ezzel kapcsolatban hivatkoznak, nem az itteni tartózkodás időtartamát jelöli, hanem azt, hogy megtérése után ennyi idővel ment Jeruzsálembe. Hiszen Arábiából még Damaszkuszba tért előbb vissza, ahol hosszabb időt is tölthetett: ez az idő is beleszámít a három évbe. Ha csak nagyon rövid időt töltött másodszor Damaszkuszban, akkor mondhatjuk valóban három évesnek az arábiai tartózkodást.

Jeruzsálembe nem megláncolt foglyokat cipelve tért vissza, ahogyan eredetileg tervezte: őt magát láncolta önmagához örökre Jézus. A jeruzsálemi hívők azonban mit sem tudtak arról, hogy ez a Saul már nem az a Saul. Szomorú emlékeik alapján az egyházüldözött látták benne, nem akartak szóba állni vele: bizonyára valami csapdát sejtettek a közeledésében.

Nagy nehezen talált végre valakit, aki elhitte, hogy mi történt vele. Többször illeti a szentírás nagy dicsőretekkel azt József nevű jámbor, „Szentlélekkel és hittel eltelt” levitát, aki még a kezdet kezdetén komolyan és szó szerint vette, hogy a szeretet a mindentadásban mutatkozik meg igazán: mindenét eladta akkor, hogy a szegényeknek minél több jusson. Nagylelkűségéért új nevet is kapott: „Vigasztalás fia”, arámul „Barnabás” lett a neve a hívők közösségében; sőt, annak ellenére, hogy nem tartozott a tizenkettő közé, mégis apostolként tartjuk őt számon. Nos, ez a széplelkű ember volt az, akinek ajtaján nem hiába kopogtatott Saul. Ő meghallgatta a történetét, elhitte, de az is elképzelhető, hogy hallott már híreket Saul damaszkuszi tanúságtételeiről is. Mindenesetre ő lett a közvetítő Saul és az apostolok között, és neki köszönhető, hogy a jeruzsálemi közösség befogadta őt. Nem csoda, hogy ettől kezdve szoros barátság fűzte össze ketőjüket.

Az apostolok közül ezidőtájt csak Péter és a fiatalabb Jakab tartózkodott Jeruzsálemben, a többiek már szétszéledtek a világ minden tájára. Előbbi nyilván úgy gondolta, hogy ha egyszer Jézus az ő vállára tette a központi szolgálat terhét, akkor a birodalom fővárosában a helye, és várta a kedvező alkalmat, hogy a nagyon is távoli Rómába utazzék. Utóbbi pedig a jeruzsálemi közösség vezetőjeként maradt itt egész életére. Saul így csak ővelük találkozhatott, a többi apostol nem is ismerte még meg őt.

Annak a tanításnak lett most tehát lelkes terjesztője Jeruzsálemben, amelynek vallóit ugyanebben a városban nemrég még dúlva-fúlva fogdosta össze. Ezt nyilván nem tehetette büntetlenül. Régi barátai, akárcsak három évvel ezelőtt Damaszkuszban, itt is sokkal jobban zokon vették ezt őtőle, mint másoktól, hiszen az ő szemükben ő áruló volt. Itt sem maradt ezek után más megoldás, mint elhagyni a várost. Hívó barátai legokosabbnak vélték, hogy vonuljon vissza szülővárosába. Majd szólnak neki, ha valahol szükség lesz igehirdető munkájára. El is kísérték őt tizenöt napi jeruzsálemi működés után a tengerparti Cezarea városba, ahonnan hajóval hazajuthatott.

Tarszuszi éveiről megint csak nem tudunk semmit, még sejtéseink sincsenek arról, hogy mivel tölthette a várakozás idejét. Talán ahogyan Jézus rejtett élete az ácsmesterséggel telt Názáretben, úgy művelhette ő itt a maga sátorszövő mesterségét, türelmesen várva, hogy mikor fogják hívni.

Aztán elérkezett ez a nap is, nem is nagyon sokára, valószínűleg 2–3 éven belül. A negyvenes évek első felében kopogtatott be hozzá a régi jóbarát, Barnabás. Elmondta, hogy a nem túl távoli nagyvárosból, az Orontesz folyó partján fekvő szíriai Antiochiából érkezett. Jeruzsálemben ugyanis híret vették annak, hogy ebben a Zsidóországtól ugyancsak távol eső nem-zsidó nagyvárosban a Palesztinából ide vetődött tanítványok buzgólkodása nyomán milyen virágzó hívő közösség alakult, amelynek vezetőre lenne szüksége. Az jeruzsálemi közösség vezetői őt küldték ide, és személyesen megtapasztalhatta, hogy itt valóban nagyon ígéretes a helyzet: annyi munkára van lehetőség, hogy egyedül nem bírja, ezért kereste fel most őt, Saul.

Nem kellett ezt kétszer elmondania: Saul alig várta már ezt a napot. A hír hallatára azonnal bezárta műhelyét, és útnak indult Antiochiába, ahol nem ismerték sem őt, sem a múltját, és így nem kellett attól tartania, hogy úgy jár, mint Damaszkuszban vagy Jeruzsálemben. Ettől kezdve ez a város lett az otthona, és itt önthette ki szívéből az itteni hálás hallgatóságnak mindazt, ami Jézusról benne élt.

Rövidesen híre jött, hogy Jeruzsálemet éhínség sújtja. Természetes, hogy az antiochiai egyház első dolga volt gyűjtést rendezni jeruzsálemi testvéreik javára. A gyűjtés eredményét a Jeruzsálemben ismerős Barnabással és Saullal küldték el, így jutott Saul rövid időre újból Jeruzsálembe.

Ott tartózkodásuk idején találkoztak Barnabásnak János nevű unokaöccsével, aki gyerekkorában ismerte Jézust. Mi ezt a Jánost inkább másik, római nevén ismerjük: Márknak hívjuk. Valószínűleg az ő édesanyjának házában volt az utolsó vacsora, majd a Szentlélek pünkösdi kiáradása, és alighanem ez a ház volt azóta is fő találkozó helye a jeruzsálemi híveknek. Ő lehetett az a gyerek, aki nagycsütörtök éjszaka az olajfák mögül kukucskálva tanúja volt Jézus letartóztatásának, amely leskelődésről és szomorúan humoros

következményéről az általa később írt evangéliumban saját maga számol be. Azóta több mint tíz év telt el, ő felserdült, és Barnabás úgy gondolta, hogy jó hasznát vehetnék, ezért hazatértükben magukkal vitték.

Közben egyre erősödött az antiochiai keresztények öntudata és felelősségérzete. Tisztában voltak vele, hogy amit kaptak, azt meg kell osztaniuk másokkal, ezért elhatározták, hogy – mai szóval élve – misszionáriusokat küldenek a nagyvilágba: így tesznek eleget ők is a jézusi parancsnak: „Menjete, tegyete tanítványommá minden népet!” Úgy gondolták, hogy erre a feladatra nem találnak alkalmasabb személyeket, mint Barnabás és Saul. Hiszen eddigre már kineveltek ömelléjük a maguk számára más tanítókat is, őket tehát a nemesebb cél érdekében átmenetileg nélkülözni tudják.

Így hát az antiochiai közösség küldötteiként a közösség áldásával Kr. u. 45-ben hajóra szálltak Antiochia kikötőjében, Szeleukiában, és elindultak hármásban, János-Márkkal, vinni az örömhírt a nagyvilágba. Saul ettől kezdve használta római nevét, a Pál nevet.

Elsőnek Barnabás és Márk szülőhazáját, a közeli Ciprus szigetét célozták meg. Végigjárták a 150 km hosszú szigetet. Beszámol a szentírás arról, hogy a sziget római helytartóját megtérítették, arról viszont nem szól, hogy sikerült-e itt közösségeket alapítani vagy sem.

Innen észak felé vették útjukat, és áthajóztak a manapság KisÁzsiának nevezett félszigetre. Márk azonban állhatatlannak bizonyult: Cipruson még bizonyára otthon érezte magát, és ott szívesen segített nagybátyjának és társának, de az idegen vidék már nem tetszett neki, valószínűleg a Pál diktálta iramot is sokallotta, és otthagya őket. Így kettesben indultak neki észak felé az előttük tornyosuló, fáradsággal megmászható nagy hegyeken át, és tettek meg vagy 160 km-t a félsziget belsejébe, majd keletnek fordultak. Négy városban végzett tevékenységükről számol be a szentírás. A piszidiai Antiochia, Ikónium, Lisztra és Derbe ez a négy állomás.

Itteni kalandjaikat nem részletezem. Módszerük mindenütt ugyanaz volt. Először a zsinagógát keresték fel, hogy a zsidóknak prédikáljanak. Sikerük láttán a zsidókat általában féltékenység fogta el, és ellenük fordultak, ők pedig ezek után a pogányokkal foglalkoztak. A féltékeny zsidók áskálódásaikkal sok borsot törtek orruk alá, felbujtásukra Lisztrában még meg is kövezték Pált, amit ő csodával határos módon túlélt. E kellemetlenségek ellenére sikeres volt a missziójuk: a szentírás szavaival „az Úr igéje az egész vidéken elterjedt”.

Derbéből visszafordultak. Ugyanazon az úton, amelyiken jöttek, lementek a tengerpartra, hazahajóztak Antiochiába, és elbeszéltek megbízóiknak, hogy nem volt hiábavaló a fáradozásuk. Így végződött az első missziós út. Kb. 4 esztendeig tartott.

Mivel azonban az út folyamán megtérítetteknek javarésze pogány volt, sőt az antiochiai közösség zöme is, egyre sürgetőbben merült fel a kérdés, vezethet-e út a jézusi közösséghez az ószövetségi választott népnek, a zsidóságnak megkerülésével. Főleg a farizeusok közül megtértek hangoztatták, hogy csakis úgy lehet valaki keresztény, ha előbb zsidóvá lesz. Ennek a felfogásnak legharcosabb ellenzője éppen az ugyancsak farizeus Pál volt, aki mellé természetesen Barnabás is felsorakozott.

A két vélemény képviselői nem tudták meggyőzni egymást, azért úgy határoztak, hogy a jeruzsálemi közösség vezetőire bízzák a döntést. Őket tartották legilletékesebbnek. Nekiindultak tehát a hosszú útnak Pál, Barnabás és még néhányan az antiochiai egyházból, közöttük egy Titusz nevű derék fiatalember, akit Pál mintegy reklámnak szánt: „lám, nincs körülmetélve, mégis milyen jó keresztény!”

Tudjuk, hogy az ún. apostoli zsinat a Pál féle felfogásnak adott igazat, amit csak néhány jelentéktelen megszorítással toldott meg. A határozatot írásba foglalták, és a nyomaték kedvéért az Antiochiából érkezett küldöttséget a visszaútra kiegészítették két jeruzsálemi kereszténnyel, Júdással és Szilással. Ők vitték

az írást, és ők hirdették ki az egybegyűlt híveknek, azoknak nem kis öröme. Sőt Szilás ott is maradt velük, Júdás egyedül tért vissza Jeruzsálembe. Mindez 49-ben történt.

Pált egyre jobban izgatta, hogyan alakult vajon a sorsuk azoknak, akiket útjuk során megtérítettek. Megemlítette Barnabásnak, hogy jó lenne meglátogatni őket. Barnabás igazat adott neki, és készen állt, hogy hozzáfogjon az út előkészületeihez. Mindenekelőtt előkeríti útítársukat, Márkot, aki ezek szerint azóta visszatért Jeruzsálemből. Ez azonban Pálnak nem tetszett: attól tartott, hogy újból cserbenhagyja majd őket. Ezen összekülönböztek, és elváltak útjaik: Barnabás, unokaöccse kíséretében, újból arra indult, amerre öt évvel annakelőtte: szülőhazájuk, Ciprus felé. Pál pedig ezúttal szárazföldi utat választott: szülővárosán, Tarszuszon keresztül kelet felől közelítette meg múltkori útjuk legkeletibb állomását, Derbét, és onnan folytatta útját a többi város felé, amelyekben első útjuk során jártak. De ő sem ment egyedül: Szilás készségesen vállalkozott, hogy társul hozzá. Sőt Lisztrában talált még egy útítársat: egy Timóteus nevű félzsidó fiatalembert, aki örömmel csatlakozott hozzájuk, és később Pál apostol legkedvesebb tanítványa lett. (Zárójelben jegyzem meg, hogy amikor leveleiben Pál útítársát, Szilást említi, olykor Szilvánusznak nevezi őt.)

Az ismerős városok meglátogatása után sehogyan sem sikerült Pálnak és útítársainak arrafelé továbbmenniük, amerre szerettek volna. Nem világos, hogy miben nyilvánult meg az a titokzatos kényszerítés, amelyről a szentírás beszámol. Csak az látszik, hogy az Isten akarata egyre nyugatabbra hajtotta őket, míg végül is a nyugati tengerparton, Troász városában találták magukat. Itt kellemes meglepetés érte őket: jó ismerőssel futottak össze, Lukács nevű antiochiai orvos-barátjukkal, aki – igaz, hogy csak rövid időre – negyedikül csatlakozott hozzájuk.

Éjszaka aztán kiderült, hogy miért kényszerítette őket a Szentlélek ebbe az irányba. Pál híres látomása, amelyben a makedon férfi hívja őt, világossá tette, hogy mi az Isten szándéka velük. Ők szót fogadtak. Jelen időszámításunk szerint alighanem éppen az 50. esztendő írták volna, amelyiknek egyik szép napján kikötött a Troászból kifutott hajó a Balkán félsziget Neápolis nevű makedóniai városának kikötőjében, fedélzetén az örömhír négy lelkes hirdetőjével. Történelmi pillanat: az Evangélium megérkezett Európába.

Az első város, amelyet igehirdetés céljából fölkerestek, Makedónia legjelentősebb városa, a Neápolisztól nem messze fekvő Filippi volt. Egy kellemetlen incidens után hamarosan kiutasították őket innen, de ez a néhány nap is elég volt, hogy eredményesként könyvelhessék el itteni munkájukat.

Lukács, úgy látszik, itt maradt Filippiben, mert jó ideig nem találjuk őt az apostol társaságában. A többiek számára pedig a két következő állomás Tesszalonika és Berea volt. Megisméltódt, amit a kisázsiai városokban megtapasztaltak: kevés zsidó és sok pogány tért meg, ezt követte a zsidók féltékenysége és áskálódása, ami miatt mindenünnen időnek előtte kellett távozniuk. Mivel a támadás éle Pál ellen irányult, végülis úgy döntöttek, hogy csak ő hagyja el Bereát néhány testvér kíséretében, Szilás és Timóteus ottmarad folytatni és befejezni a munkát. Megegyeztek, hogy Athénben fogja őket megvárni, oda jöjjenek majd utána.

Athénből azzal az utasítással küldte vissza Pál a kísérőit, hogy sürgessék Szilást és Timóteust, akiket türelmetlenül várt. Mert bármily furcsán hangzik is, de unatkozott Athénben. Tisztában volt vele, hogy ennek a bálványokkal és sztoikus és epikureus bölcselőkkel teli materialista városnak a lakói nem vevők az ő mondanivalójára, falra hányt borsó lenne minden szava, azért egy ideig nem is próbálkozott az igehirdetéssel. De a várakozás hosszúra nyúlt, nem tudott kibújni a bőréből, nem bírta a hallgatást, és csak fölállt egy hordóra a főtéren, ahol a szájtáti emberek folyamatosan lesték a különféle szónokok érdekesnek ígérkező mondanivalóit. Sejtése beigazolódott: kinevették őt, bár egy nagyon kis csoportot mégis csak sikerült megnyernie.

E kudarc után elhatározta, hogy nem fecsérli itt tovább az idejét: ígéretesebb halászerületet keres, majd csak megtalálják őt a munkatársai ott is. A város, amelyet megcélzott, a Balkán-félsziget déli, különálló

részének Achájának fővárosa, Korintus volt. Okulva az athéni eseten, a semmittevés helyett itt a kenyérkereső munkát választotta. Iparostársakra lelt: egy nagyon rokonszenves zsidó házaspárra. Aquila és Priscilla ugyanazt a mesterséget űzték, velük szövetkezett tehát, és csak szombatokként prédikált a zsinagógában, mindaddig, amíg Szilas és Timóteus meg nem érkeztek. Föl nem foghatom, hogy egy ilyen nagyvárosban hogyan lehetett valakit az akkori viszonyok között csak úgy megtalálni, de tény, hogy megtalálták egymást.

Pál első kérdése természetesen az volt, hogy mi újság a városokban, ahol nem fejezhette be a munkáját, mert olyan hirtelen el kellett jönnie. Megörült a kapott jó híreknek, örült, hogy az ő személyére is olyan szeretettel és tisztelettel emlékeznek, ugyanakkor aggodalommal töltötte el, hogy bizonyos kérdésekben nem látnak tisztán, ezért elhatározta, hogy levelet ír nekik. Ez az 51-ben kelt levél a tesszalonikaiakhoz az újszövetségi szentírás legrégibb darabja.

Teljes másfél évig maradt Pál Korintusban, ahol nagyon eredményesen működött. Görögország egyik legvirágzóbb és legjelentősebb közösségét alapította meg ebben az egyébként nagyon is elvilágiasodott és romlott erkölcsű nagyvárosban. Majd hajóra szállt, és a mai KisÁzsia nyugati részén fekvő, Ázsia nevű római provinciának a fővárosába, Efezusba ment. (Ez az „Ázsia” provincia természetesen nem tévesztendő össze a ma Ázsiának nevezett földrésszel!) Itt egyetlen beszéd erejéig meglátogatta a zsinagógát, de sietett tovább, megígérve, hogy vissza fog majd térni. Továbbhajózott Cezareába, fölment Jeruzsálembe, és onnan haza Antiochiába.

De nem sokáig maradt otthon: hajtotta az apostoli tűz. Újból elindult ugyanarra, amerre második útján. Ezúttal nem említi a szentírás, hogy kiknek a társaságában. A jelek arra utalnak, hogy Timóteus vele volt, és talán a jeruzsálemi zsinattal kapcsolatban említett, pogány származású Titusz is. Most a nyugati parton nem Troászt célozták meg, hanem Efezust, hogy Pál beváltsa ígését. Nem panaszkodhattak az efezusiak: csaknem három esztendőt töltött most itt.

Itt kapta a híreket Korintusból, hogy különféle problémák merültek fel az ottani egyházközösségben. Ezek tisztázása céljából írta meg legterjedelmesebb levelét, amelyet első korintusi levél címen ismerünk, és Timóteussal elküldte hozzájuk.

De érkeztek rossz hírek kelet felől is, KisÁzsia belsejéből, ahol a galaták laktak. Talán az első úton végigjárt városok egyházközösségeiből, talán az északabbra fekvő Galácia tartományból, ahol szintén járhatott előzőleg az apostol, ha a szentírás arról külön nem számolt is be. A probléma az volt, hogy az apostol távozása után jöttek olyan tanítók, akik nem vették tudomásul az apostoli zsinat határozatát: körülmetélkedésre és a mózesi törvény megtartására akarták kényszeríteni a keresztyényeket, és le akarták járatni Pál apostol tekintélyét. Írt hát nekik is egy fölöttébb szenvedélyes hangú levelet ebben a témában, amely szintén őriz szentírásunk.

Úgy látszik, hogy a Korintusból visszatérő postás, Timóteus, rossz hírekkel érkezett: Pál levelének nem volt fogantja. A korintusi levelek némely kitétele alapján egyesek föltételezik, hogy erre az apostol rövid időre saját maga is odautazott, de ez a látogatás – ha valóban megtörtént is – szintén nem hozott eredményt: egyesek szembesálltak vele, valaki nyilvánosan meg is sértette. Visszatért hát Efezusba, és egy szigorú hangú levelet írt, amelyre a 2. korintusi levél 2. és 7. fejezetében céloz, de amely levél nem maradt fenn. A postás ezúttal Titusz volt.

Efezusból Makedóniába hajózott Pál: a szentírás nem részletezi, hogy itt mely városokat látogatott meg. Itt találkozhatott a Korintusból visszatérő Titusszal, aki most vigasztalóbb hírekkel érkezett, és ezek a hírek ihlethették azt a levelet, amely most második korintusi levél címen szerepel a szentírásban.

A levél elküldése után csakhamar maga is elutazott Korintusba. Három hónapig tartózkodott most Görögországban, és egyre jobban érlelődött benne a terv, hogy Rómába is elutazzék, ahol ekkor tőle függetle-

nül már létezett és virágzott egy eleven egyházközség. Megfogalmazott tehát egy levelet a római közösségnek, amellyel ezt az útját szándékozott előkészíteni, és amelyben azt tisztázta, hogy egymástól függetlenül ugyanegy hitet vallanak. A levél fő témája ugyanaz, mint a galatákhoz írotté. Itt azonban persze nyugodtan és szenvedélymentesen fejti ki a témát: a megigazulásról szóló tanítását. Érdekes, hogy noha eddig még sohasem járt Rómában, mégis feltűnően sok ismerősnek küld névszerinti üdvözlőt: az utolsó, 16. fejezet elejétől végéig ezzel van tele. Ez a levél 58-ban kelt.

Ezek után még egyszer visszatért Makedóniába, ahol Filippiben most újból csatlakozott hozzá Lukács. Innen keltek át KisÁzsiába, Troászba, majd a partok mentén dél felé hajózva indultak hazafelé. Útközben megálltak Milétoszbán, amely Efezus kikötővárosa. Pál el akart búcsúzni az efezusiaktól, de nem akart időt vesztegetni azzal, hogy bemegy hozzájuk, azért a kikötőbe kérte a közösség vezetőit. Meleg hangú, szívből fakadó búcsúbeszéde teljes egészében olvasható az Apostolok Cselekedeteiben. Azt hitte ugyanis, hogy nem fognak többé találkozni.

Jeruzsálembé értek, itt akarták eltölteni a pünkösdi ünnepeket (zsidó nevén a „hetek ünnepét”). Egyik alkalommal, amikor Pál a templomban járt, ellenfelei közül néhányan rárohantak: ráfogták, hogy egy pogány munkatársát bevitte magával a templom belső udvarába, ahová szigorúan csak körmetélt emberek léphettek be. Ez főbenjáró bűnnek számított, és meg akarták őt lincselni. A római helyőrség katonái szabadították őt ki a kezükből, mivel azonban láthatóan az ő személye volt a zavargás oka, őt tartóztatták le. Ezzel kezdődött évekig tartó fogsága, Kr. u. 59-ben.

A római helytartó székhelyén, a tengerparti Cezareában tartották őt börtönben, minden ítélet nélkül. Emberségesen bántak ugyan vele, de mégiscsak rab volt. A római állampolgárok kiváltságai közé tartozott, hogy kérhették: büntető ügyekben a császár ítélkezze személyesen. Pál két éves rabság után megunt a huzavonát, és élt ezzel a jogával: fellebbezett a császárhoz. Ezek után a helytartónak kötelessége volt őt Rómába küldeni, amit az első adandó alkalommal meg is tett. Így teljesülhetett Pálnak régi vágya: eljuthatott Rómába, még hozzá államköltségen. Még azt is megengedték, hogy a hajóútra elkísérje őt Lukács, meg egy Arisztarkosz nevű barátja.

Az út nagyon kalandos volt: Málta közelében hajótörést is szenvedtek, de ezt a hajó teljes személyzete és minden utasa túlélte. 61 tavaszán érkeztek Rómába, ahol természetesen ki kellett várnia a sorát, míg ügye a császár elé kerül, ez pedig még újabb két esztendő jelentett. Ez az idő azonban mai fogalmak szerint inkább házi őrizetnek nevezhető. Ő ugyan nem léphetett ki a szállásáról, de fogadhatott bárkit, és kedvére apostolkodhatott.

Kellemes meglepetést okozott neki, amikor beállított hozzá Epafroditusz, a filippi közösség vezetője. Köztudott, hogy az összes közül ez a közösség állt legközelebb Pál szívéhez, adományokat is csak tőlük fogadott el. Most is adományokat küldtek neki, ami őszintén jóleső érzéssel töltötte el. Köszönetképpen megírta és Epafroditusszal elküldte nekik azt a levelet, amely a szentírásban található összes levele közül a legszemélyesebb, legbensőségesebb.

Még egy fontos esemény esik erre az időre. Azok között, akiket e két év folyamán megtértített, volt egy Onezimusz nevezetű, akiről nemcsak az derült ki, hogy szökött rabszolga, hanem, az is, hogy gazdája, akitől megszökött, jó ismerőse az apostolnak: őt is Pál térítette és keresztelte meg. KisÁzsiában, az Efezushoz közel fekvő Kolosszéban élt, Filemonnak hívták. Pál megmagyarázta Onezimusznak: az igazságosság azt kívánja, hogy térjen vissza gazdájához. Ő érthető módon félt ezt megtenni, ezért Pál adott neki egy ajánlólevelet, ami szintén bekerült a szentírásba: iskolapéldája ez a csodálatos magánlevélke annak, hogyan lehet egészen hétköznapi dolgokról úgy írni, hogy az az Istenhez emelje az olvasó lelkét.

A Filemonhoz írt levélben fejezi ki Pál apostol azt a reményét is, hogy nemsokára szabadul. Igaza lett: a császári bíróság 63-ban fölmentette, és ő szabadon folytathatta apostoli munkáját. De ezt már nem a szentírásból tudjuk, csak a hagyomány őrizte meg, mint ahogy azt is, hogy szabadulása után az eddigieknél is

nagyobb utakat tett meg. Eljutott a birodalomnak, és ezzel Európának is legnyugatibb részére, Hispániába. Valószínűleg járt Pannóniában is: a mai Nagy-Magyarország déli részein, a Dráva-Száva vagy Duna-Száva közén. Aztán tett még egy óriási körutat kelet felé. Közben Kréta szigetén hagyta Tituszt, hogy viselje gondját az ottani közösségnek, Efezusban pedig ugyanilyen céllal Timóteust. Ott találjuk bizalmasai és kísérői között újból Márkot is, akivel ezek szerint megbékélt.

Mire 67-ben visszaért Rómába, ott már javában dúlt a Néró féle keresztényüldözés. Őt is letartóztatták, és halálra ítélték. De római polgárt nem volt szabad rabszolgákkal szemben alkalmazott módszerekkel kivégezni, azért lefejezték. Lehulló feje a hagyomány szerint labda módjára hármat pattant a földön, és mindhárom helyen forrás fakadt. Mind a mai napig mutogatják a kivégzés helyét és a három forrást: olaszul „tre fontane”-nak hívják a helyet.

Amiket itt Pál apostol életével kapcsolatban elmondtam, annak java része az Apostolok Cselekedetinek könyvéből való. Részletekre nem tértem ki, azokat bárki elolvashatja a szentírásból. Meg kell mondani, hogy nagyon élvezetes olvasmány! Amikkel a szentírás történeteit itt-ott kiegészítettem, és amiket a levelek megírásának körülményeiről mondtam, az egy vélemény a sok közül. Tudni kell, hogy vannak, akik bizonyos részletekről másképpen vélekednek.

Ami a leveleket illeti: Az újszövetségi szentírás 21 levele közül ezeknek pontosan kétharmada, 14 fűződik Pál nevéhez. Ha számoltatók az eddig felsorolt leveleket, akkor csak 7-ig jutottatok, ami a 14-nek csak a fele. De hát ez a 7 levél az, amelynek biztosan ő a szerzője: a római, a két korintusi és a galata levél (ez az ún. 4 nagy levél), továbbá a filippi, az első tesszalonikai és a Filemon levél. A sorban a 14., a zsidó levél egészen biztosan nem tőle származik, ezt ma már mindenki elismeri. A többi hattal kapcsolatban pedig megoszlanak a vélemények a szerzőségről. Ez természetesen nem akadályozza annak, hogy szentírási iratoknak tekintsük őket.

Pál apostol tanítása, teológiája másik dolgot igényelne. Ennek megírására azonban nincs szükség: Gyurka bácsi már belefektette sok éves munkáját, és megírta a Szent Pál teológiája c. nyolckötetes művét, amelyben részletesen analizálja a szentpáli leveleket. Ha ennek tartalmát summázni akarnám, talán az lenne az eredmény (feltéve, hogy jól értettem), hogy – ha leszámítjuk harcos kifakadását a törvény ellen – igazából nem is volt Pálnak abszolút érvényű mondanivalója. Sokszor ellentmond önmagának, hol így beszél, hol úgy: mindig úgy fejt ki a véleményét, ahogyan az adott helyzetben célravezetőnek véli. Talán még azzal is megvádolhatjuk, hogy nem volt rend a fejében.

Az a közvélemény róla, hogy szerinte elég az üdvösséghez, ha hiszünk Jézus megváltói halálában. Igaz, hogy egyes megnyilatkozásaiból ilyesmit is ki lehet olvasni. De legalább ugyanennyi szöveg található a leveleiben, amelyekben arról ír, hogy jónak kell lenni, szeretni kell. Csúcsa ennek a híres szeretethimnusz.

Szenzációs megoldása volt a könyvében Gyurka bácsinak, hogy felállította a „három lépcsőt”, mondván, hogy ebben lehet rendezni és összefoglalni a páli gondolatmenetet.

Az első lépcső 3 tétele:

- 1) A törvényt lehetetlen teljesíteni, ezért nem is tehet minket Istenektetszővé;
- 2) Jézus kereszthalála megszüntette a mózesi törvény érvényességét;
- 3) Azzal, hogy Jézus ezt vállalta, *potenciálisan* valamennyiünket Istenektetszővé tett.

Második lépcső: Hogy *ténylegesen* Istenektetszővé legyünk ahhoz ezt a 3 tételt el kell hinnünk.

Harmadik lépcső: Ha elhiszük, abból következik, hogy meg is tesszük, amit Jézus parancsol: szeretünk.

Ebben a három lépcsőben minden benne van, és feloldja a látszólagos ellentmondást Jézus és Pál tanítása között.

Nem szándékom értékelni Pál apostol szerepét. Kétségtelenül oroszlánrésze van abban, hogy az egyház olyanná lett, amilyenné, és hogy a dogmatikája az, ami. Mondják, hogy „történelmietlen” feltenni ilyen kérdést: „Mi lett volna Jézus művéből, ha nem lett volna Pál?”. Azt hiszem, ez így is van. (Mármint hogy történelmietlen.) Egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy nem volt-e belekalkulálva a Gondviselés terveibe az ő személye.

Azt valóban nem tartom szerencsésnek, hogy az egyházi megnyilatkozásokban az evangéliumok igen sokszor gyakorlatilag hangsúlyárnyékba kerülnek a páli levelek mellett. Mégsem tudok azonosulni azzal a felfogással, amely szerint Pál tönkretette és ellenkező irányba fordította volna mindazt, amit Jézus akart. Ha Pál sokszor önmagának is ellentmondó kijelentéseit az evangélium fényében nézzük, akkor minden a helyére kerül. Márpedig most már nem csak a KIO véleménye szerint, hanem a Dei Verbum véleménye szerint is az evangéliumok azok a szentírási könyvek, amelyek „elsősorban tanúskodnak a megtestesült Igének életéről és tanításáról”, és a szentírás könyvei „teljes értelmüket bennük kapják és mutatják meg”.

Izsák, 2009. július

Tarnai Imre